

İSLÂM HUKÛKUNDA EVLENME EHLİYETİ MARRIAGE COMPETENCE IN ISLAMIC LAW

Suat ERDEM*

Öz

Sözlük anlamıyla bir kişinin elverişlilik ve yeterliliğini ifade eden ehliyet, aile hukukunda kişinin, başkalarının izin ve icazetine ihtiyaç duymaksızın kendi irade beyanıyla geçerli bir evlilik yapabilmesi veya mevcut bir evliliği sona erdirebilmesi için hukuken sahip olması gereken yeterlilik anlamına gelmektedir.

İnsanlar, evlenme ehliyeti açısından ehliyetsizler, eksik ehliyetliler ve tam ehliyetliler olmak üzere 3'e ayrılmaktadır. Tam evlenme ehliyetinin bulunabilmesi için kişinin akıllı, baliğ ve hür olması ittifakla gereklidir. Mezhepler arasında ihtilaf bulunmakla beraber asgari olarak bu vasıfların bulunmasından sonra ancak evlenme ehliyetinin varlığından bahsedilmektedir.

Sözlük anlamı olarak evlenme ve yardım etmek anlamına gelen velâyet, başkaları adına onların rızaları aranmaksızın hukuki işlemlerde bulunma yetkisi demektir. Hukukun kendilerine velâyet hakkı tanıdığı kişilere de veli denmektedir.

Evlilikteki velâyet, velinin velâyeti altında bulunanları rızalarını alarak veya almaksızın evlendirme yetkisi demektir. Bu velâyet de velilerin velâyetleri altında bulunan kişilerin rızalarını almaksızın onları evlendirme yetkisine sahip olup olmamalarına göre zorlayıcı velâyet ve zorlayıcı olmayan velâyet olarak ikiye ayrılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ehliyet, Velâyet, Evlilik, Maslahat, Aile.

Abstract

The Ehliyet which expresses a person's eligibility and competence means the competence in the law of family, which refers to the qualification required to be legally owned by the person for a valid marriage or to terminate an existing marriage without the consent and permission of others.

People are divided into three categories; incompetents, incomplete ones and fully qualified ones in terms marriage. In order to be able to find full marriage competence, it is necessary for the people to be smart, adult and free. Although there is a conflict between the sects, the existence of marriage competence can only be mentioned after the discovery of these qualifications as a minimum.

The custody which means to love and help as a dictionary, means the right to take legal action on behalf of others without seeking their consent. The people who are given by the law the custody right are also called custodians.

The custody of the marriage means the authority to marry with or without the consent of the persons under the guardianship of guardian. This custody is divided into compulsory custody and non-compulsory custody, depending on whether or not the guardians have the authority to marry without the consent of the persons under the guardianship of guardians.

Keywords: Competence, Conservation, Marriage, Benefit, Family.

Giriş

İnsan, sosyal bir varlık olup tek başına yaşayamaz. Kendisi ile huzur bulacağı, mutluluğunu ve sıkıntılarını paylaşacağı bir eşe ve dosta ihtiyaç duyar. Bunun da gerçekleşeceği yer aile ortamıdır. Ayrıca insan, aile ortamının sıcaklığında terbiye edilmekte, diğer insanlarla iletişim kurabilmekte ve şahsiyet kazanmaktadır.

Aile, insanlığın başlangıcı ile beraber oluşan bir kurumdur. Ailenin sağlamlığı oranında toplum ve devlet, güçlü ve sağlam yapılı olur. Dolayısıyla ailenin korunması toplumun ve devletin korunması demektir. Aile yapısını koruyamayan toplumlar ve devletler er geç çökmeye mahkûmdurlar. Çünkü ailede yaşanabilecek huzursuzluk ve düzensizlikler yavaş yavaş toplumda ve devlette de hissedilmeye başlanacaktır. Buna göre aile yapısı zayıflamış ve bozulmuş toplumları ayakta tutmak ve tekrar birbirine sahip çıkar hale getirmek oldukça zordur.

Aile toplumun temeli olduğu gibi evlilik de ailenin temelidir. Evlilik yaratılışın gereği olup bir erkekle bir kadının hayat boyu beraber yaşama gayesiyle meydana getirdikleri meşru birlikteliği ifade eder. İslam evliliğin mutluluk ve kalıcılık esası üzerine kurulmasını hedeflemekte ve buna göre tedbirlerini almaktadır. Dolayısıyla evlilik yapılırken mutluluk ve kalıcılık esaslarını zedeleyecek hususların oluşmasına izin vermez. Buna göre tarafların birbirine ısınmadığı bir evliliğe insanları zorlamak İslam'ın ruhuna uygun

* Doç. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Fıkıh Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

düşmeyecektir. Çünkü daha başlangıçta sevgiden yoksun bir biçimde ve mutluluk vadetmeyen tarzda yapılacak bir evliliğin mutlu ve kalıcı olması düşünülemez. Velilerin kızlarını istemedikleri kişilerle evlendirmeleri durumunda kızların mutsuzlukları kaçınılmaz olacağı için evlenmek isteyen bir kız, ömrünü birlikte geçireceği eşini kendisi seçmelidir. Eşini kendisinin seçmesi de buluş çağını zorunlu kılmaktadır. Çünkü insanlar ancak buluş çağı ile beraber tam eda ehliyetine sahip olup kendi irade beyanları ile akit yapabilecek duruma gelmektedirler. Yine evliliğin amaçları arasında bulunan huzur bulmak, insan neslinin devamını sağlamak ve kişinin kendisini cinsel açıdan haramlardan koruması gibi hedeflere ulaşmak ancak buluş çağına girmiş kişilerin evlendirilmesi ile mümkün olabilecektir. Dolayısıyla küçüklerin evlendirilmesi yoluyla bu hedeflere ulaşılması mümkün değildir.

I. İslam Hukukunda Genel Olarak Ehliyet

A. Tanımı

Sözlükte yetki, elverişlilik, yeterlilik gibi anlamlara (Mustafa, 1990, s. 32) gelen ehliyet, fıkıh terimi olarak kişinin hem hak sahibi olabilme ve borç altına girebilme hem de haklarını kullanarak yeni bir borç ve hak doğuran kavli ve fiilî tasarrufları yapabilme yetkisidir. (Ebu Zehra, 1990, 285; Şa'ban, 1996, 293-295; Çalış, 2015, 263; Kahraman, 2015, 208).

B. Çeşitleri

Ehliyet, vucûb ehliyeti ve eda ehliyeti olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Vucûb ehliyeti ehliyetin pasif yönünü; eda ehliyeti ise aktif yönünü oluşturmaktadır. Ehliyetin pasif yönü kişinin hak sahibi olabilmesi ve yükümlülük altına girebilmesi demektir. Bunun için kişinin var olması yeterli olup ilave hiçbir şart aranmamaktadır. Ehliyetin aktif yönü ise hakları kullanma, dini ve hukuki sonuçlar oluşturacak şekilde irade beyanında bulunma, söz ve fiillerin medeni ve cezai sorumluluğunu üstlenme, dini talepleri yerine getirmekle sorumlu tutulma gibi hususları kapsamakta olup kişinin hem bedeni hem de akli gelişimine bağlı olarak değişmektedir. (Ebu Zehra, 1990, 285, 286; Şa'ban, 1996, 295, 296; Çalış, 2015, 263, 264; Kahraman, 2015, 208).

1. Vucûb (Hak) Ehliyeti

Vucûb ehliyeti, kişinin herhangi bir tasarrufta bulunmadan bazı haklara sahip olabilmesi ve bir kısım yükümlülüklerin altına girebilmesi demektir. (Ebu Zehra, 1990, 285, 286; Şa'ban, 1996, 296; Cin, 1990, II, 22, 23; Kahraman, 2015, 208; Çalış, 2015, 264, 265). Bu ehliyet çeşidi, insanın hak ve borçlara ehil olma vasfı anlamına gelen zimmet ile ilgilidir. Zimmet ise kişinin yaş, cinsiyet ve akli yeteneğine bakılmaksızın hayatta olan her insanda eşit bir şekilde bulunduğu için bu ehliyet çeşidi bütün insanlarda bulunmaktadır. Yani bu ehliyetin bulunması için ilave hiçbir vasfın bulunmasına gerek olmaksızın sadece şahsın var olması yeterlidir.

Sağ doğmak şartıyla insanın ana rahmine düşmesiyle başlayıp ölüme kadar devam eden vucûb ehliyeti eksik ve tam olarak ikiye ayrılmaktadır. (Ebu Zehra, 1990, 285, 286; Şa'ban, 1996, 296; Kahraman, 2015, 208).

Eksik vucûb ehliyeti kişinin, sadece lehine olan miras, vasiyet, nesep ve vakıf gibi bazı haklara sahip olmaya elverişli olması demektir ve çocuğun ana rahmine düşmesinden doğumuna kadar süren cenin döneminde bulunmaktadır. (Ebu Zehra, 1990, 285-288; Şa'ban, 1996, 296-, 297; Cin, 1990, II, 19-23; Çalış, 2015, 262-265).

Tam vucûb ehliyeti ise, kişinin şahıs varlığına bağlı olarak haklara sahip olmaya elverişli olmasının yanı sıra yükümlülük altına girmeye de ehil olması halidir. Tam vucûb ehliyeti doğumla başlayıp ölüme kadar hiç eksilmeden devam etmektedir. (Ebu Zehra, 1990, 286, 287; Şa'ban, 1996, 296, 297; Cin, 1990, II, 22, 23; Çalış, 2015, 266).

Doğumdan temyizden başlangıcı olan yedi yaşına kadar devam eden çocukluk döneminde tam vucûb ehliyeti bulunup eda ehliyeti hiç bulunmamaktadır. Malî sorumluluk şahsî haklarda mevcut olup bedenî ve cezaî sorumluluk yoktur. (Ebu Zehra, 1990, 289; Şa'ban, 1996, 297; Cin, 1990, II, 19, 20).

2. Eda (Fiil) Ehliyeti

Eda ehliyeti, kişinin haklarını bizzat kullanarak kendi kavli ve fiilî tasarrufları ile hem yeni bir hak elde etmesi ve borç altına girmesi hem de bu tasarruflarının hukuki ve cezaî sorumluluğunu üstlenebilmesi demektir. (Ebu Zehra, 1990, 288; Şa'ban, 1996, 296-298; Çalış, 2015, 267; Kahraman, 2015, 208, 209; Cin, 1990, II, 17; Köse, 2015, 288).

Eda ehliyetinin temel dayanağı vucûb ehliyetinde olduğu gibi sadece kişinin varlığı değil buna ilaveten akli ve bedenî yeterliliğidir. Akli ve bedeni yeterlilik ise akıl, buluş ve rüşd unsurlarının bulunmasına bağlıdır. Bu unsurlar da sonradan kazanılmakta olup farklı yaşlarda ve derecede bu unsurların

bulunmasına göre kişiler farklı akli ve bedenî yeterliliğe sahip olabilmektedir. Bundan dolayı da eda ehliyeti eksik ve tam kısımlarına ayrılmaktadır. Temyiz dönemi ile eksik olarak başlayan eda ehliyeti, kişinin beden ve akıl itibarıyla gerekli gelişimini tamamlamasıyla birlikte tam bir hale gelmektedir. Temyiz dönemi ise genel olarak yedi yaşından başlayıp buluğa kadar devam eden dönemdir. (Ebu Zehra, 1990, 288-291; Şa'ban, 1996, 293-301; Cin, 1990, II, 17-22; Çalış, 2015, 263-269; Kahraman, 2015, 208, 209).

Buluğ sonrası dönem, akıllı olarak buluğa girdikten sonra başlayan dönemdir. Bu dönemde kişi her türlü dini sorumluluklarla muhatap olup ibadetlerle mükelleftir. Cezai ehliyet tamdır. Akıl ve buluğ, aile hukuku ve dinî sorumluluklar açısından yeterli iken mali tasarruflarda bu iki unsura ilaveten, bir şahsın mallarını gerektiği gibi koruyabilme ve idare edebilme ve gereksiz israf ve savurganlıktan kaçınabilme yeterliliği sağlayan akli ve fikrî olgunluk anlamına gelen rüşt unsuru da aranmaktadır. Rüştün buluğdan sonraya sarkması veya oluştuktan sonra kaybedilmesi gibi durumlarda ancak mali hususlar dışında tam eda ehliyetinden söz edilmektedir. Buna göre reşit olmayan kişiler, Ebu Hanife hariç fakihlerin cumhuruna göre "Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri gözetip deneyin, eğer onlarda akılcı bir olgunlaşma (rüşt) görürseniz mallarını kendilerine hemen verin" (Nisâ 4/6) ayeti gereği kendi malvarlıklarında doğrudan tasarruf serbestisine sahip değillerdir. (Ebu Zehra, 1990, 291, 292; Cin, 1990, II, 17, 21, 22; Çalış, 2015, 268, 269).

Tam eda ehliyeti reşit olarak buluğa eren şahsın ehliyeti olup şahıs her çeşit dinî ve hukukî muamele ve tasarrufları yapmaya yetkili olduğu gibi dinî ve hukukî borçları ve sorumlulukları üstlenmeye de ehildir. Buna göre kişi, bütün ibadetlerle mükellef, söz ve eylemleriyle hak kazanma ve borç altına girmeye ehil kabul edilir. Evlenme ve boşanma gibi işlemleri geçerli olduğu gibi cezaî ehliyeti tam olduğu için suç teşkil eden fiillerinden dolayı da sorumlu hale gelir. (Şa'ban, 1996, 293-295; Cin, 1990, II, 17; Çalış, 2015, 263, 264, 268, 269).

Sonuç olarak ehliyet durumu, insan yaşamının gelişim seyrine ve sahip olunan çeşitli özelliklere göre farklılık göstererek derecelenmektedir. Buna göre ehliyet açısından insan hayatı, şahıs varlığının başlangıcından sona ermesine kadar değerlendirilmekte ve cenin, çocukluk, temyiz, ergenlik ve rüşt dönemi olmak üzere dönemlere ayrılmaktadır.

II. İslam Hukukunda Evlenme Ehliyeti

A. Tanımı

Bir kişinin elverişlilik ve yeterliliğini ifade eden ehliyet, aile hukuku anlamında kişinin, başkalarının izin ve icazetine ihtiyaç duymaksızın kendi irade beyanıyla geçerli bir evlilik yapabilmesi veya mevcut bir evliliği sona erdirebilmesi için hukuken sahip olması gereken yeterlilik anlamına gelmektedir. (Cin, 1990, II, 74; Aydın, 2000, 210; Köse, 2015, 301; Yaman, 2016, 40; Kahveci, 2014, 71; Çolak, 2017, 63). Evlilik akdini başkasından izin almadan yapabilmek için ise tam eda ehliyetinin bulunması gereklidir. (Ceyyâş, 2009, 77, 78; Zuhaylî, 1992, IX, 68; Cin, 1990, II, 74; Aydın, 2000, 210; Yaman, 2016, 40; Kahveci, 2014, 71). Buna göre çocuklar, akıl hastaları, mümeyyiz çocuklar ve matuhlar tam eda ehliyetine sahip olmadıkları için kendi irade beyanlarıyla evlenemezler. (Abdülhamîd, 2003, 19; Çolak, 2017, 63).

B. Evlenme Ehliyeti Açısından Kişiler

Evlenme ehliyeti açısından kişiler, ehliyetsizler, eksik ehliyetliler ve tam ehliyetliler olmak üzere 3'e ayrılmaktadır.

1. Ehliyetsizler

Ehliyetsizler, eda ehliyeti hiç bulunmayan küçükler ile buluğ çağında olsun veya olmasın bütün akıl hastalarıdır. Eda ehliyetleri bulunmadığı için evlenme ehliyetleri de yoktur. Buna göre velilerinin izni olsa bile küçükler ile akıl hastaları, kendi irade beyanları ile evlenemezler. Ehliyetsizlerin yapacağı evlilikler, in'ikâd (kuruluş) şartlarında eksiklik bulunduğu için ittifakla batıl olarak kabul edilmektedir. (Cin, 1990, II, 75; Köse, 2015, 288; Kahveci, 2014, 74-76).

2. Eksik Ehliyetliler

Buluğ çağına girse bile temyiz gücü eksik olanlar (matuh) ile temyiz gücü bulunup buluğ çağına girmeyenler (mümeyyiz çocuklar) eksik ehliyetlidir. (Cin, 1990, II, 74, 75; Köse, 2015, 302).

Hanefi mezhebine göre, asgari olarak temyiz döneminde olmak şartıyla evlenen kişinin buluğ çağına girmiş olması ile hür olması nikâhın yürürlük (nefâz) şartlarındandır. Çünkü temyiz gücü bulunup buluğ çağına girmeyen yedi yaş ile buluğ çağı arasındaki çocukların, genel doğru ve zararları birbirinden ayırabilecek akli yeterlilikte bulunmalarına rağmen ayırt etme kabiliyetleri yetişkinlerde olduğu kadar kuvvetli değildir. Dolayısıyla tam eda ehliyetleri bulunmamaktadır. Bundan dolayı da zarara uğramaları için fayda ve zarar riski bulunan tasarrufları tek başlarına yapmalarına izin verilmez. Çocuğun velisinden izin almaksızın kendi başına yapacağı bu tür tasarruflarından ortaya çıkabilecek muhtemel zarar riski

velisinin rolü yani icazeti ile giderilmektedir. Genel tasarruflarda böyle olduğu gibi evlilik ile ilgili tasarruflarda da aynı durum söz konusudur. Yani eksik ehliyetliler ancak velilerinin izin ve icazetiyle (onay) evlenebilir veya bizzat velileri tarafından evlendirilebilirler. Bunun da asgari şartı temyiz gücüne sahip olmaktır. Buna göre mümeyyiz küçüklerin veya temyiz gücü eksik olan bunakların (matuh) velilerinden izinsiz olarak yaptığı evlilikler Hanefi mezhebine göre velilerinden icazet almıyaya kadar yürürlük kazanmamakta ve mevkuf nikâh akdi sayılmaktadır. (Kâsâni, 2003, III, 329-332; Ceyyâş, 2009, 77, 78; Abdülhamîd, 2003, 26; Zuhaylî, 1992, IX, 68; Aydın, 2000, 210; Cin, 1990, II, 74, 75; Köse, 2015, 288, 301-303; Yaman, 2016, 40; Kahveci, 2014, 71, 76). Bu durum ise bu kişilerin tek başlarına evlenme ehliyetlerinin olmadığını göstermektedir.

Maliki, Şafii ve Hanbelî mezhebine göre ise mümeyyiz çocuğun velisinin bulunmadığı bir ortamda kendi başına yapacağı nikâh akdi geçersizdir. (Şafii, 2002, IV, 21, 28-32; Sahnûn b. Sa'îd, 1994, II, 101-103; İbn Hazm, 2003, IX, 25-36, 55; İbn Abdilberr, 1992, II, 522-524; Şirâzî, 2003, II, 683, 688, 689; Serahsî, 2009, V, 3; Zemahşerî, t.y., 370, 371; Gazzâlî, 1994, 247; Kâsâni, 2003, III, 369, 370; İbn Rüşd el-Hafîd, 1985, II, 3-5, 7-10; İbn Kudâme, 1997, IX, 344-346; Nevevî, 2005, XVII, 302-310, 324-329; Makdîsî, 1995, XX, 112-145, 155-158; Zeyle'î, 2000, II, 493-495; Şirbinî, 2009, IV, 92, 93, 98-101; Şevkânî, 2009, IV, 189, 190; Mustafa el-Hin, t.y., II, 61-63; Zuhaylî, 1992, IX, 66, 67; Sâbûnî, (t.y.), II, 187, 188; Sağırcı, 2009, 598; Abdülhamîd, 2003, 23, 72, 78, 79; el-Berdîsî, (t.y.) 62, 63; Karaman, 1986, I, 249; Dalgın, 2009, 35-50; Aydın, 2000, 211, 212; Cin, 1990, II, 74; Köse, 2015, 284, 302, 309, 310; Kahveci, 2014, 76, 79, 80; Çolak, 2017, 64, 70, 71).

3. Tam Ehliyetliler

Tam evlenme ehliyetinin bulunabilmesi için kişilerin akıllı, baliğ ve hür olmaları ittifakla gereklidir. Mezhepler arasında ihtilaf bulunmakla beraber asgari olarak bu vasıfların bulunmasından sonra ancak evlenme ehliyetinin varlığından bahsedilmektedir.

Buluğ yaşının alt sınırı kızlarda 9, erkeklerde 12 kabul edilmektedir. Tam evlenme ehliyeti akıllı olarak buluğa girdikten sonra başladığına göre evlenme ehliyetinin de alt yaş sınırı kızlarda 9, erkeklerde ise 12 kabul edilmektedir. (Çolak, 2017, 64). 25 Ekim 1917 tarihli Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi (HAK), "12 yaşını itmâm etmemiş olan sağır ile 9 yaşını itmâm etmemiş olan sağıre hiçbir kimse tarafından tezvîc edilemez." şeklindeki 7. maddesi ile buluğa girmenin buna bağlı olarak da evlenme yaşının alt sınırını ve bu sınırı doldurmamış olanların kesinlikle evlendirilemeyeceğini hükme bağlamıştır.

Bu yaşları geçtiği halde kendisinde buluğ alameti görülmeyenler için buluğ yaşının üst sınırı Ebu Yusuf (h.ö.182) ile İmam Muhammed'e (h.ö.189) göre hem kız hem de erkeklerde 15; Ebu Hanife'ye (h.ö.150) göre kızlarda 17, erkeklerde 18; İmam Malik'e (h.ö.179) göre ise her ikisi için 18 yaşdır. Bu yaşlara gelindiği halde kişi biyolojik belirti göstermezse hükmen buluğa girmiş kabul edilir. (Cin, 1990, II, 74; Kahveci, 2014, 75, 76; Çolak, 2017, 63, 64). HAK, ehliyetin üst sınırı için erkeklerin 18, kızların 17 yaşını bitirmesini hükme bağlayarak¹ Ebu Hanife'nin görüşünü benimsemiştir.

Hür, baliğ, akıllı ve reşit erkeklerin velilerine ihtiyaç duymadan kendi başlarına evlenme ehliyetine sahip oldukları ve evlilikte rızalarının bulunması gerekliliğinde fakihler arasında ittifak; hür, akıllı ve baliğ olduğu halde reşit olmayan erkeklerin ise velilerine ihtiyaç duymadan evlenme ehliyetine sahip olup olmadıkları noktasında ise ihtilaf bulunmaktadır. (İbn Rüşd el-Hafîd, 1985, II, 4, 5; Abdülhamîd, 2003, 25, 26; Cin, 1990, II, 74; Köse, 2015, 302; Kahveci, 2014, 77).

Ebû Hanife (h.ö.150), Züfer (h.ö.158), Ebû Yusuf (h.ö.182) ve Hasan b. Ziyad'a (h.ö.204) göre erkeğin tam evlenme ehliyetine sahip olması için akıllı, baliğ ve hür olması yeterli olup rüşd yani mal varlığını gerektiği gibi idare etme ve malını gereksiz yere sarf etmeme anlamına gelen rüşd vasfına sahip olması şart değildir. Dolayısıyla bu özelliklere sahip olan erkek, reşit olmasa bile tam bir velâyete sahip olduğu için kendini veya küçük kızını evlendirebildiği gibi başkalarına vekil de olabilir. Kendi malında dilediği gibi tasarruf yapabildiğine göre kendi nefsinde evliyetle tasarrufta bulunabilir. (Serahsî, 2009, V, 3-8; Kâsâni, 2003, III, 357-365; Zemahşerî, t.y., 369-371; Semerkandî, (t.y.), II, 120; Mevsîlî, 2007, III, 90-92; Bilmen, 1988, II, 27-29; Abdurrahman es-Sâbûnî, 2001, 65, 66; Zuhaylî, 1992, IX, 42, 67, 68; Sağırcı, 2009, 593-598; Abdülhamîd, 2003, 78-81; Abdülazîz Abdullah b. Bâz, 1971, 27, 28; Ceyyâş, 2009, 52; Aydın, 2000, 210, 211; Dalgın, 2009, 35-50; Yaman, 2016, 42; Köse, 2015, 284, 302). Buna göre harcamalarında tedbirsiz davranan ve mali tasarruflarını lehine olacak şekilde yönetemeyen ve israf eden kişi anlamına gelen sefih, Hanefi mezhebine göre evlenme ehliyeti bakımından tam ehliyetlidir. Velisinden habersiz kendi kendine

¹ "Ehliyyet-i nikâhı haiz olmak için hâtûbın 18 ve mahtûbenin 17 yaşını itmâm etmiş olmaları şarttır." (Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi (HAK) md. 4)

evlenebilir. Sefeh hali mali tasarruflarla ilgili olduğu için nikâhta sadece mehir tespitinde etkili olmaktadır. Buna göre sefihlerin nikâh akdinde emsallerinin üstünde bir mehir belirlememesi yeterlidir.

Maliki, Şafii, Hanbelî ve Caferi mezhebine göre evlenme ehliyeti için erkeklerin akıllı ve baliğ olmasının yanı sıra aynı zamanda reşit de olması gereklidir. Buna göre sefih olan bir erkek, tam evlenme ehliyetine sahip değildir. Sefih, Malikiler'e göre velisinin izin ve icazetiyle kendi irade beyanı ile evlenebilirken Şafii ve Hanbelî mezhebine göre velinin izin ve icazeti bulunsa bile kendi irade beyanı ile evlenemez. Bizzat velisinin evlendirmesi gerekmektedir. Sefih ihtiyacına binaen evlenme izni isteyip velisinin izin vermemesi üzerine kendisi evlenirse bu evlilik sahihtir. Çünkü ihtiyacına binaen evlenmesi maslahata uygundur. Velisinin izin vermemesi ise velinin maslahatı koruma işleviyle uyumlu olmadığı için hakkın kötüye kullanılması anlamına gelmektedir. (Çolak, 2017, 64; Köse, 2015, 302).

Akıllı ve baliğ olan kızların, hukukun diğer alanlarında tam eda ehliyetine sahip olmakla beraber velilerinin izin ve icazeti olmaksızın kendi irade beyanları ile evlenip evlenemeyeceklerinde -nikâh akdinin önemine binaen- İslam hukukçuları arasında ihtilaf bulunmaktadır. Buna bağlı olarak da fıkıh kitaplarında kızların evlenmesinde velinin yetkisi hususunda farklı görüşler söz konusudur.

Ebû Hanife (h.ö.150), Abdurrahman el-Evzâî (h.ö.157), İmam Züfer (h.ö.158), Süfyânü's-Sevrî (h.ö.161), Ebû Sevr (h.ö.240), İmam Ebû Amr Âmir b. Şerâhîl b. Abdillâh eş-Şa'î (h.ö.104), Ebû Bekr Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh İbn Şihâb ez-Zührî (h.ö.124) ve bir görüşüne göre Ebu Yusuf'a (h.ö.182) göre buluş çağına girmiş akıllı bir kadın bekâr olsun dul olsun evlenme ehliyetine sahip olup velisi bulunmadan kendi irade beyanı ile evlenebilir. Evlilikte kadının rızasının alınması şart olup rızası alınmadan velisinin evlendirmesi mümkün değildir. Kadınlar velilerinin izni olmadan doğrudan doğruya evlenebilecekleri gibi bir başkasını vekil de tayin edebilirler. Ancak velilerinden nikâh kıymalarını istemeleri müstehaptır. (İbn Hazm, 2003, IX, 25-36, 55-58; Serahsî, 2009, V, 3-10; Zemahşerî, (t.y.), 369-371; Semerkandî, (t.y.), II, 120, 152-154; Kâsânî, 2003, III, 357-365; İbn Rüşd el-Hafîd, 1985, II, 7-10; Mevsilî, 2007, III, 90-92; Zeyle'î, 2000, II, 495-499; Halebî, 2005, 227; Şevkânî, 2009, IV, 189, 190; Bilmen, 1988, II, 27-29; Sâğircî, 593-598; el-Berdîsi, (t.y.), 62, 63; Ceyyâş, 2009, 52; Abdülaziz Abdullah b. Bâz, 1971, 27, 28; Abdurrahman es-Sâbûnî, 2001, 65, 66; Zuhaylî, 1992, IX, 42, 67, 68; Kahveci, 2014, 77-79; Çolak, 2017, 67-69; Aydın, 2000, 210-212; Cin, 1990, II, s. 76; Dalgın, 2009, 35-50; Yaman, 2016, 42; Köse, 2015, 284, 302).

Caferi mezhebi fakihlerine göre reşit, akıllı ve bakire bir kızın velisine ihtiyaç duymadan kendi başına ve kendi irade beyanı ile evlenip evlenemeyeceği hususunda nikâhının mutlak anlamda geçerli olacağından başlayıp nikâhının mutlak anlamda geçersiz olacağına kadar değişen görüşler bulunmaktadır. Ancak ağırlıklı görüşe göre bekâr kız, tam ehliyetli olup bizzat kendi irade beyanı ile evlenebilir. Dul olan kızın ise kendi başına evlenebileceğinde mezhep içerisinde ittifak bulunmaktadır. (Köse, 2015, 302, 307-309).

Buluş çağına girmiş akıllı kızların kendi başlarına evlenebilecekleri görüşünü benimseyen fakihlerin delillerini şu şekilde sıralayabiliriz;

- Akıllı ve baliğe bir kadının kendi irade beyanı ile yaptığı nikâh akdinin sahih olmasını engelleyecek Kuran'da herhangi bir ayet mevcut olmadığı gibi "Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme sürelerini bitirdikleri zaman kendi aralarında aklın ve dinin gereklerine uygun olarak güzellikle anlaştıkları takdirde, eşleriyle (yeniden) evlenmelerine engel olmayın." (Bakara 2/232) ve "İlk kocası üçüncü kere boşadığı zaman kadın başka bir koca ile evleninceye kadar artık ilk kocasına helal değildir..." (Bakara 2/230) gibi ayetlerde nikâh yetkisi kadına verilerek doğrudan kadının kendisi muhatap alınmıştır. Buna göre kadının kendi irade beyanı ile nikâhını yapabilmesi mümkündür.
- "Bakireye sorulur, onun izni ise susmasıdır" (Müslim, 2010, Kitâbu'n-Nikâh 9; Ebû Dâvûd, 2001, Nikâh 24; Tirmizî, 2002, Nikâh 18), "Velinin dul kadının evliliğinde söz hakkı yoktur." (Ebû Dâvud, 2001, Nikâh 24), "Dul, evlilik hususunda velisinden daha çok hak sahibidir." (Müslim, 2010, Kitâbu'n-Nikâh 9; Ebû Dâvûd, 2001, Nikâh 24; Tirmizî, 2002, Nikâh 18) ve "Eyyime sorulmadan, bakireden de izin alınmadan nikâhı kıyılmaz. Dediler ki: Ey Allah'ın Resulü, Onun izni nasıldır? Dedi ki: Susması." (Buhârî, 2010, Kitâbu'n-Nikâh 42; Müslim, 2010, Kitâbu'n-Nikâh 9; Ebû Dâvud, 2001, Nikâh 22; Tirmizî, 2002, Nikâh 18) gibi hadisler evlilik hususunda karar verme hakkının kadının kendine ait olduğunun delilleridir.
- Ebû Hanife (h.ö.150) velisinin izni bulunmadan kadının evlenebileceğini ileri sürerken "Dul, evlilik hususunda velisinden daha çok hak sahibidir." (Müslim, 2010, Kitâbu'n-Nikâh 9; Ebû Dâvûd, 2001, Nikâh 24) hadisi gereği "Velisiz nikâh olmaz" (Ebû Dâvud, 2001, Nikâh 18) hadisindeki veli ifadesini mutlak olarak almamaktadır. Hanefiler bu hadisi, tam ehliyetli olmayan kadınların ancak velileri aracılığı ile evlenebilecekleri veya velinin bulunmasının müstehap olacağı şeklinde anlamışlardır.

- d. Eyyim olan kişi velisine ihtiyaç duymadan kendi irade beyanı ile evlenebilir. Eyyim ise Caferilere göre ister bakire ister dul olsun mutlak olarak eşi olmayan erkek veya kız olarak anlaşılmaktadır.
- e. Her insan kendi tasarruflarında serbesttir ve kendi kararlarından sorumlu olacaktır. Dolayısıyla hiçbir kimsenin başkasının tasarrufları hususunda tahakküm etme hakkı yoktur. Buluş çağındaki kız, bütün mali tasarruflarda bulunabildiği ve medeni ve cezai tüm sorumluluğa sahip olabildiğine göre eşini seçme yetkisinin de olması gerekmektedir. Zira diğer ehliyet durumlarında aklın ve ergenliğin yeterli olduğu durumlarda sırf kız olmasına bağlı olarak evlenme ehliyetinde kısıtlamaya gitmek uygun olamaz. (Köse, 2015, 307-309, 307).

İmam Muhammed (h.ö.189) ise “Velisinin izni olmadan kendini nikâhlayan kadının nikâhu bâtıldır, bâtıldır, bâtıldır” (Ebû Dâvud, 2001, *Nikâh* 18, Tirmizî, 2002, *Nikâh* 14) ve “Velisiz nikâh olmaz” (Ebû Dâvud, 2001, *Nikâh* 18; Tirmizî, 2002, *Nikâh* 14) gibi hadisleri delil olarak kullanarak akıllı, hür ve balığa bir kadının evlenmesinin ancak velisinin icâzeti ile mümkün olabileceğini kabul etmektedir. İmam Muhammed’e göre kız ile velisi arasında evlilik hususunda müşterek bir velâyet bulunmaktadır. Yani veli, rızasını almadan kızı evlendiremez kız da velisinin iznini almadan evlenemez. Ancak velisinin iznini alarak kendi irade beyanı ile evlenebilir. Bu anlayışa göre kızlar evlenme bakımından tam ehliyetli sayılmamaktadır. Ancak İmam Muhammed’in ölümünden yedi gün önce bu görüşünden vazgeçip Ebu Hanife’nin görüşüne döndüğü rivayeti de mevcuttur. (Serahsî, 2009, V, 10-12; Semerkandî, (t.y.), II, 152; Kâsâni, 2003, III, 369, 370; Mevsîlî, 2007, III, 90; Zeyle’î, 2000, II, 493; Halebî, 2005, 227; Abdülhamîd, 2003, 78, 79; el-Berdîsi, (t.y.), 62, 63; Köse, 2015, 302, 307; Yaman, 2016, 41).

Hz. Ömer (ö.644), Ali (ö.661), Ebu Hureyre (h.ö.57), Aişe (ö.676), Abdullah İbn Mes’ûd (h.ö.32), Abdullah İbn Abbas (h.ö.68), Abdullah İbn Ömer (h.ö.73), Said b. Müseyyeb (h.ö.91), Hasan el-Basri (h.ö.110), Abdullah İbn Şübrüme (ö.144/761), Muhammed İbn Ebî Leyla (h.ö.148), İshak b. Raheveyh (h.ö.233), Şâfiî, Maliki mezhebi hukukçuları ile İbn Hazm (h.ö.456) ve Şevkani’ye (h.ö.1250) göre diğer konularda tam ehliyetli olan hür, balığa ve reşit bir bekâr kadının nikâhını kendi başına yapması mümkün değildir. Evlendirme yetkisi velisinde olup kadın ancak velisinin aracılığıyla evlenebilir. (Şâfiî, 2002, IV, 21, 28-32; Sahnûn, 1994, II, 101-103; İbn Hazm, 2003, IX, 25-36, 55; İbn Abdilberr, 1992, II, 522-524; Şîrâzî, 2003, II, 683, 688, 689; Serahsî, 2009, V, 3; Zemahşerî, (t.y.), 370, 371; Gazzâlî, 1994, 247; Kâsâni, 2003, III, 369, 370; İbn Rüşd el-Hafîd, 1985, II, 3-5, 7-10; İbn Kudâme, 1997, XVII, 302-310, 324-329; Nevevî, 2005, XVII, 302-310; Makdîsî, 1995, XX, 155-158; Zeyle’î, 2000, II, 493-495; Şîrbînî, 2009, IV, 92, 93, 98-101; Şevkânî, 2009, IV, 189, 190; Mustafa el-Hin, (t.y.), II, 61-63; Zuhaylî, 1992, IX, 66, 67; Sâbûnî, (t.y.), II, 187, 188; Sâğırçı, 2009, 596, 598; Abdülhamîd, 2003, 23, 72, 78,79; el-Berdîsi, (t.y.), 62, 63; Karaman, 1986, I, 249; Dalgın, 2009, 35-50; Aydın, 2000, 211, 212; Cin, 1990, II, 74; Köse, 2015, 284, 302, 309, 310; Kahveci, 2014, 79, 80; Çolak, 2017, 70, 71).

Delilleri ise şunlardır;

- a. “Sizden bekâr olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin.” (Nur24/32), “...Ailelerinin izni ile kadınlarla nikâhlanın...” (Nisa 4/25), “Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta)dırlar...” (Nisa 4/34), “Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme sürelerini bitirdikleri zaman kendi aralarında aklın ve dinin gereklerine uygun olarak güzellikle anlaştıkları takdirde, eşleriyle (yeniden) evlenmelerine engel olmayın...” (Bakara 2/232) ve “...İnanıncaya kadar müşriklerle kızlarınızı nikâhlamayınız...” (Bakara 2/221) ayetlerinde evlendirme ile ilgili hitap doğrudan velilere yönelik olup ayetin umumi ifadesi bekar kızların izni alınmadan baba veya dedeleri tarafından evlendirebilecekleri şeklinde anlaşılmaktadır. Ancak bekâr bayanın izninin alınması daha uygundur.
- b. “Nikâh ancak veli ile olur.” (Ebû Dâvud, 2001, *Nikâh* 19; Tirmizî, 2002, *Nikâh* 14) Ve “Herhangi bir kadın velisinden müsaade almadan kendi kendisini evlendirirse, nikâhu batıldır, nikâhu batıldır, nikâhu batıldır.” (Ebû Dâvud, 2001, *Nikâh*18; Tirmizî, 2002, *Nikâh* 14) gibi hadisler nikâhta velinin bulunmasının gerekliliğini açık bir şekilde belirtmektedir.
- c. Evlilik hususunda tecrübesi bulunmayan kadının evlilik hakkındaki fikirleri olgunlaşmadığı için kadının korunması ve zararına olabilecek bir evliliğe girmemesi için velinin nikâhta bulunması gereklidir.

HAK, hâkimin durumu kızın velisine bildirip bir itirazı olup olmadığını sorarak buluş çağına girmiş akıllı kızların kendi irade beyanları ile evlenebileceğini hükme bağlamıştır.² 18 yaşına ulaşmayan erkeklerle

² “17 yaşını itmam etmiş olan kebîre, bir şahıs ile tetevvüc etmek üzere müracaat ettikde hâkim keyfiyeti velisine tebliğ eder ve veli

17 yaşına ulaşmayan kızlar ise ancak kazâi rüşt kararı yani hâkimin izniyle evlenebilirler. Kızlar için velinin izni de ilave olarak istenmektedir.³

Sonuç olarak kadınların velilerinin rızası bulunmaksızın kendi irade beyanları ile evlenip evlenemeyecekleri hususunda mezheplerin ve fakihlerin farklı görüşlere sahip olması, ilgili ayet ve hadislerin farklı yorumlanmasının bir sonucudur. Bu hususta net bir ayet veya hadis söz konusu değildir. Her mezhep farklı anlaşılabilir ayetleri ve hadisleri kendi görüşlerine destek olacak şekilde yorumlamaktadır. (İbn Rüşd el-Hafîd, 1985, II, s. 7-10).

Yedi yaşından küçük olan ehliyetsizlerin nikâh akdi ittifakla geçerli değildir. Yedi yaşından buluş dönemine kadar ki eksik ehliyet halinde yapılan nikâh akdi cumhura göre geçerli değilken Hanefi mezhebine göre, tarafların menfaatine olmak şartıyla velinin iznine bağlı olarak geçerli olabilir. Buluş çağına girmiş akıllı kızların kendi irade beyanları ile yaptıkları evlilikler Hanefiler hariç cumhura göre, nikâh akdinde velinin bulunması rükün kabul edildiği ve velisiz nikâh olmadığı için geçerli değildir. Hanefilere göre ise velisiz nikâh geçerli olmakla beraber damadın denk olmaması veya mehrin emsal mehirden düşük olması halinde evliliğin feshi için velinin dava açma hakkı bulunmaktadır. (Ali eş-Şirbicî, 2001, 77-79; Abdurrahman es-Sâbûnî, 2001, 65, 66).

Buluş çağına girmiş ve her nevi malî akdi bizzat yapmaya ehil olan bir kadının, nikâh akdini yapmaktan menedilmesi hususunda net bir delil bulunmadığı için Ebu Hanife'nin görüşünün İslam hukukunun prensiplerine daha uygun olduğu kanaatindeyiz.

C. Evlenmede Velâyet

1. Velâyet ve Veli Kavramları

Sözlük anlamı olarak sevmek ve yardım etmek anlamına gelen velâyet, başkaları adına onların rızaları aranmaksızın hukuki işlemde bulunma yetkisi demektir. (el-Berdîsî, (t.y.), 61.) Hukukun kendilerine velâyet hakkı tanıdığı kişilere de veli denmektedir. (Mustafa el-Hin, (t.y.), II, s. 56; Abdülhamîd, 2003, 71, 72; Karaman, 1986, I, s. 250; Aydın, 2000, 211; Cin, 1990, II, s. 76; Kahveci, 2014, 80, 81).

Velâyet kişinin şahsı ve malı üzerinde olabilir. Evlilikteki velâyet, kişinin şahsı üzerindeki velâyet olup velinin, velâyeti altında bulunanları rızalarını alarak veya almaksızın evlendirme yetkisi demektir. Bu velâyet de velilerin velâyetleri altında bulunan kişilerin rızalarını almaksızın onları evlendirme yetkisine sahip olup olmamalarına göre cebri (zorlayıcı velâyet) ve ihtiyari (zorlayıcı olmayan) velâyet olarak ikiye ayrılmaktadır. (el-Berdîsî, (t.y.), 61; Abdülhamîd, 2003, 72; Cin, 1990, II, 76; Aydın, 2000, 211; Kahveci, 2014, 80-83; Çolak, 2017, 67).

İhtiyari velâyet (velâyet-i nedb), velâyet altındaki kişinin iznini almak şartıyla velinin onun adına nikâh akdi yapabilmesi demektir. Bu tarz velâyete sahip olan velilerin zorla evlendirme yetkileri bulunmamaktadır. Bu çeşit velâyet Ebu Hanife (h.ö.150) ve Ebu Yusuf'a (h.ö.182) göre olup buluş çağına girmiş kızların velileri için söz konusudur. (el-Berdîsî, (t.y.), 61-64; Abdülhamîd, 2003, 72; Cin, 1990, II, 76; Aydın, 2000, 211; Kahveci, 2014, 80-83; Çolak, 2017, 67, 74, 75.) İmam Muhammed (h.ö.189) ise bu çeşit velâyete velâyet-i şirket (ortak velâyet) demektir. Buluş çağına girmiş kızlar, velilerinin rızasını almaksızın evlenemedikleri gibi velilerin de kızların rızasını almaksızın evlendirme yetkisi bulunmamaktadır. Aralarında müşterek bir velâyet söz konusudur. (Cin, 1990, II, 76; Çolak, 2017, 74, 75).

Cebri velâyet (velâyet-i icbâr-Zorlayıcı velâyet) ise veliye velâyeti altındaki şahısların rızalarını almadan onlar adına nikâh yapabilme yetkisi veren velâyettir. (el-Berdîsî, (t.y.), 61-64; Abdülhamîd, 2003, 72; Cin, 1990, II, 76; Aydın, 2000, 211; Kahveci, 2014, 80-83; Çolak, 2017, 67, 73, 74). Küçükleri zorla evlendirme yetkisi veren zorlayıcı velâyet, Hanefiler hariç diğer mezheplerde çok sınırlı sayıda veli için kabul edildiği halde Hanefiler, bu çeşit velâyet yetkisine sahip velilerin sayısını başta baba ve dede olmak üzere çok geniş tutmuşlardır. İmam Malik (h.ö.179) bu velâyeti sadece babaya tanıdığı halde İmam Şafii (h.ö.204) ise baba ve dedeye tanımaktadır. Ahmed b. Hanbel'in (h.ö.241) ise bu yetkinin sadece babaya ait olduğu ve hem babaya hem de dedeye ait olduğu şeklinde iki görüşü bulunmaktadır. (İbn Rüşd el-Hafîd, 1985, II, 5; Abdülhamîd, 2003, 72, 73; Çolak, 2017, 64, 65, 73, 74; Cin, 1990, II, 76).

2. Evlenmede Velinin Rolü ve Yetkisi

Evlilikte velinin rolü ve yetkisi, velâyetin zorlayıcı olup olmamasına göre değişmektedir. Zorlayıcı velâyet yetkisi bulunan velilerin velâyeti altında bulunan kişilerin rızalarını almadan evlendirme yetkisi

¹ tiraz etmediği veya i'tirazıvârid görülmediği halde izdivacına müsaade eyler." (HAK, md. 8)

³ "18 yaşını itmam etmemiş olan mürahikbâliğ olduğunu beyan ile müracaat ettikde hali mütehammil ise hâkim izdivacına müsaade edebilir." (HAK, md. 5); "17 yaşını itmam etmemiş olan mürahikbâliğ olduğunu beyan ile müracaat ettikde hali mütehammil ve velisinin izni munzam ise hâkim izdivacına müsaade edebilir." (HAK, md. 6).

bulunurken ihtiyari velâyet yetkisi bulunan velilerin ise zorla evlendirme yetkileri bulunmayıp sadece velâyeti altındakilerin evlendirilmelerine yardımcı olmaktadır.

Cebri velâyetin ehliyetsizler ve eksik ehliyetliler hakkında geçerli, tam eda ehliyetine sahip erkekler hakkında geçerli olmadığına ittifak bulunmaktadır. Tam eda ehliyetine sahip kızların evliliklerinde velilerinin rolü ve yetkisinin bulunup bulunmadığı ve sınırı hususunda ise ihtilaf bulunmaktadır.

a. Ehliyetsizlerin ve Eksik Ehliyetlilerin Evlendirilmesinde Velinin Rolü ve Yetkisi

Küçük bir kızın görüşü alınmadan velisi tarafından evlendirilebileceği Hanefi, Maliki, Şafii ve Hanbeliler tarafından kabul edilmektedir. Velinin kızını evlendirebilmesi yetkisini veren velâyet-i icbarın bulunup bulunmamasındaki ölçüt ise küçüklük veya bekârlıktır. Ebu Hanife (h.ö.150) ve Hanbeliler zorlayıcı velâyetin ölçütü olarak küçüklüğü, Şâfiî (h.ö.204) bekâreti, Malik (h.ö.179) ise hem küçüklüğü hem de bekâreti kabul etmiştir. (Şâfiî, 2002, IV, 28-31; Serahsî, 2009, V, 3; Zemahşerî, (t.y.), 370, 371; Kâsâni, 2003, III, 369, 370; Zeyle'î, 2000, II, 495; Şirbînî, 2009, IV, 98-101; İbn Rüşd el-Hafid, 1985, II, 3-5; Sahnûn, 1994, II, 101-103; İbn Abdilberr el-Mâlikî, 1992, II, 522-524; Makdîsî, 1995, XX, 112-145; Mustafa el-Hin, (t.y.), II, 61-63; el-Berdîsî, (t.y.), 64; Abdülhamîd, 2003, 72; Şirâzî, 2003, II, 688, 689; Nevevî, 2005, XVII, 324-329; Zeyle'î, 2000, II, 493; Karaman, 1986, I, 249; Sâbûnî, (t.y.), II, 187; Çolak, 2017, 64, 65, 74; Kahveci, 2014, 82).

Küçüklerin velileri tarafından evlendirilebileceğini savunan fakihlerin delilleri şunlardır;

- “Adetten kesilen kadınlarımızın iddetlerinden şüphe ederseniz onların iddeti üç aydır. Henüz adet görmeyenler de böyledir.” (Talak 65/4) ayetinde “adet görmeyenler” küçüklerdir. İddet, evli kişinin boşanmasından sonra yeni bir evlilik için beklenmesi gereken süre olduğuna ve iddet de boşanma durumunda gerekli olduğuna göre bu ayette zımnen küçük kızların evliliğine cevaz vardır. (Köse, 2015, 305; Çolak, 2017, 65, 66; Kahveci, 2014, 73). Ayrıca “İçinizden bekârları evlendirin...” (Nur 24/32) ayetinde geçen bekârlar genel ifadesi içerisine küçükler de dahil edilmektedir. (Kahveci, 2014, 72). Ancak ayette geçen hayız görmeyenler ifadesini küçükler olarak anlamak doğru değildir. Bilakis hayız görmeyen ama tam eda ehliyetine sahip kadınlara hasretmek daha doğrudur. Diğer ayetteki genel ifadeyi ise küçükleri de içine alacak şekilde anlamak yerine evlenme çağına gelmiş bekârlar şeklinde anlamak daha uygundur. (Kahveci, 2014, 72).
- H. Peygamberin çocuk yaşta Hz. Aişe (h.ö.58) ile evlenmiş olması ile bazı sahabelerin küçük çocuklarını evlendirmiş olduklarına dair rivayetler çocukların velileri tarafından evlendirilebileceğine dair delil olarak kabul edilmektedir. (Köse, 2015, 305; Çolak, 2017, 65, 66; Kahveci, 2014, 72).
- Evlenecek kıza denk bir adayın bulunması çok zor olduğu için böyle bir adayın bulunması halinde ise kız küçük olsa bile maslahat gereği velileri tarafından evlendirilmesi akıl gereğidir. (Köse, 2015, 305; Çolak, 2017, 65, 66; Kahveci, 2014, 72, 73).

Tabiûn fukahâsından Osman el-Betti (ö. 143/760), Abdullah İbn Şübrüme (ö.144/761) ve mutezile âlimlerinden Ebu Bekr el-Asamm (ö.201/816) ve başka bazı İslam hukukçuları, ehliyetsizlerin ve eksik ehliyetlilerin velileri dâhil hiçbir kimse tarafından evlendirilemeyeceği görüşünü savunmaktadırlar. (Cin, 1990, II, 75; Köse, 2015, 288, 303-306; Kahveci, 2014, 73; Çolak, 2017, 64-66).

Delilleri ise şöyledir;

- “Yetimleri nikâh çağına gelinceye kadar deneyin. Onların reşit olduklarını anlarsanız artık mallarını kendilerine verin.” (Nisa 4/6) ayetinde küçüklüğün sona ermesi nikâh çağına ulaşmaya bağlanmıştır. Küçüklerin evlendirilmeleri caiz olsaydı o zaman nikâh çağı anlayışının ayette bulunmasının bir anlamı kalmazdı.
- Evlenmenin gayeleri, birlikte yaşamak, mutlu olmak, aile hayatı kurmak ve çoğalmaktır. Küçüklerin evlenmesinde bu gayelerin hiçbirisi tahakkuk etmediği gibi evlendirilmiş küçük kızların büyüdükten sonra da kocası ile mutlu bir hayat sürme ihtimali çok düşük olacaktır.
- Evliliğin Kuran'da “ağır ve mesuliyetli bir sözleşme” olarak vasıflandırılması dikkate alınrsa evliliğin çocuklara göre olmadığı aşikârdır.

Buluğ çağına girmemiş eksik ehliyetli kadının dul olması halinde Ebu Hanife (h.ö.150) ve Malik'e (h.ö.179) göre sadece babası evlenmeye zorlayabilir. Çünkü zorlayıcı velâyetin gerekçesi küçüklüktür. Daha sonra ise Maliki mezhebinde bu konuda üç farklı görüş ortaya çıkmıştır. İmam Şafii (h.ö.204) zorlayıcı velâyetin gerekçesini bekâret olarak kabul ettiği için babası dâhil hiç kimsenin küçük de olsa dul bir kadını evlenmeye zorlayamayacağı görüşündedir. (İbn Rüşd el-Hafid, 1985, II, 5; Abdülhamîd, 2003, 72).

Küçükken velilerinin zorlayıcı velâyet kapsamında evlendirdiği küçüklerin buluşa girdikten sonra buluş muhayerliği kapsamında evliliği sonlandırıp sonlandırmayacağına farklı görüşler bulunmaktadır.

Babası tarafından zorla evlendirilen küçüklerin buluşdan sonra evliliklerini sonlandırma muhayyerliklerinin bulunmadığında ittifak bulunmaktadır. İmam Şafii dedenin de bu statüde olduğunu kabul etmektedir. (Çolak, 2017, 64, 65).

Hanefi mezhebinde baba ve dede dışında çok geniş bir akraba grubuna velâyet-i icbar yetkisi verildiği için bu yetkinin muhtemel zararlarını önlemek için Ebu Hanife (h.ö.150) ve İmam Muhammed'e (h.ö.189) göre baba ve dede dışındaki velileri tarafından evlendirilen küçüklere buluş muhayyerliği yani nikâhın iptali için hâkime müracaat edebilme hakkı tanınmıştır. Diğer velilere oranla şefkat ve merhameti daha çok olan baba ve dedenin velâyeti ile diğer velilerin velâyeti arasında fark bulunmaktadır. (Abdülhamîd, 2003, 27, 28; Cin, 1990, II, 78; Çolak, 2017, 64, 65). Ebu Yusuf'a (h.ö.182) göre ise hangi asabe evlendirirse evlendirsün evlendirilen küçük kızın buluşdan sonra fesih muhayyerliği yoktur. (Abdülhamîd, 2003, 73, 74).

Sonuç olarak küçüklerin maslahatlarına yönelik velileri tarafından evlendirilebileceğine cevaz verilmesine binaen yapılacak evliliklerin, evliliğin temel hedefleri, malların teslimi hususunda bireylerin nikâhlanacakları yetişmişlik çağına kadar sınanmasını emreden "*Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri gözetip deneyin, eğer onlarda akılcı bir olgunlaşma (rüşt) görürseniz mallarını kendilerine hemen verin*" (Nisâ 4/6) ayeti ve günümüz şartlarıyla uyumlu olması mümkün değildir. Buna göre küçüklerin evlendirilemeyeceği görüşünde olan fakihlerin ve müçtehitlerin görüşlerinin daha isabetli olduğu kanaatindeyiz. Zaten 25 Ekim 1917 tarihli Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi de, erkeklerde 12, kızlarda 9 yaşını doldurmamış olanların yani buluş yaşına girmemiş olanların kesinlikle evlendirilemeyeceğini hükme bağlamak suretiyle cumhurun görüşünü değil yukarıda ismi geçen üç müçtehidin görüşünü benimsemiştir.⁴ (Cin, 1990, II, 77; Çolak, 2017, 67).

Hanefi mezhebine göre zorlayıcı velâyetin diğer sebebi de akıl hastalığıdır (cunun). Akıl hastaları, evliliğin maslahatlarına olması şartıyla ancak hâkimin izni ile velileri tarafından evlendirilebilirler. (Abdülhamîd, 2003, 72; el-Berdîsi, (t.y.), 64). Ancak akıl hastalığının buluşdan sonra gerçekleşmesi durumunda İmam Züfer (ö.158/775) bu tür akıl hastaları için hiçbir velinin zorlayıcı velâyet yetkisini uygun görmemektedir. (Köse, 2015, 303; Kahveci, 2014, 74).

İmam Şafii'ye (h.ö.204) göre, akıl hastası kadın ise baba veya dedesi bunlar bulunmazsa evliliğin hastaya şifa vermesi umuluyorsa hâkim tarafından evlendirilebilir. Hasta erkek ise ihtiyaca göre izin verme salahiyeti hâkime aittir. (Kahveci, 2014, 74).

Akıl hastalıklarının farklı derecelerini göz önünde bulundurup evlenebilecek durumda olanların evlenmelerine bazı şartlarla beraber müsaade edilmesi, evlenemeyecek durumda olanların ise evlenmelerine izin verilmemesinin toplum düzeni ve maslahatın sağlanması açısından daha uygun olacağı kanaatindeyiz. Zaten 25 Ekim 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi de (HAK) bir zaruret ve maslahat olmadıkça akıl hastalarının evlendirilemeyeceğini⁵ hükme bağlamak suretiyle bu görüşü tercih etmiştir.

b. Yetişkin Kadınların Evlenmesinde Velinin Rolü ve Yetkisi

Akıllı ve buluş çağına girmiş olan kadının evliliğinde velinin rolü ve etkisi konusunda ihtilaf bulunmaktadır.

Ebû Hanife (h.ö.150), Abdurrahman el-Evzâi (h.ö.157), İmam Züfer (h.ö.158), Süfyanü's-Sevrî (h.ö.161), Ebû Sevr (h.ö.240), İmam Ebû Amr Âmir b. Şerâhîl b. Abdillâh eş-Şa'bî (h.ö.104), Ebû Bekr Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh İbn Şihâb ez-Zührî (h.ö.124)) ve bir görüşüne göre Ebu Yusuf'a (h.ö.182) göre, buluş çağına giren akıllı bir kadın bekâr olsun dul olsun evlenme ehliyetine sahip olup bu kadımlar üzerindeki velâyet ihtiyari velâyettir. Velilerin, kızlarını rızasını almadan zorla evlendirme yetkileri bulunmamaktadır. (İbn Hazm, 2003, IX, 25-36, 55-58; Serahsî, 2009, V, 3-10; Zemahşerî, (t.y.), 369-371; Semerkandî, (t.y.), II, 120, 152-154; Kâsânî, 2003, III, 357-365; İbn Rüşd el-Hafîd, 1985, II, 7-10; Mevsîlî, 2007, III, 90-92; Zeyle'i, 2000, II, 495-499; Halebî, 2005, 227; Şevkânî, 2009, IV, 189, 190; Zuhaylî, 1992, IX, 42, 67, 68; Sağırcı, 2009, 593-598; Bilmen, 1988, II, 27-29; Abdülhamîd, 2003, 78, 79; el-Berdîsi, (t.y.), 62, 63; Sağırcı, 2009, 593-598; Abdulaziz b. Abdillâh b. Bâz, 1971, 27, 28; Ceyyâş, 2009, 52; Abdurrahman es-Sâbûnî, 2001, 65, 66; Abdülhamîd, 2003, 23, 24, 78, 79; Aydın, 2000, 210, 211; Cin, 1990, II, 76; Dalgın, 2009, 35-50; Yaman, 2016, 42; Köse, 2015, 284; Kahveci, 2014, 77-79; Çolak, 2017, 67-69).

Hanefi mezhebinde buluş çağına girmiş akıllı bir kadın için zorlayıcı velâyet kabul edilmemekle beraber velisinin izni olmadan kadının kendi irade beyanı ile evlenmesi halinde evlendiği erkeğin denk

⁴ "12 yaşını itmâm etmemiş olan sağır ile 9 yaşını itmâm etmemiş olan sağıre hiçbir kimse tarafından tezcîc edilemez." (HAK, Md. 7).

⁵ "Mecnûn ile mecnûnenin bir zarurete mebnî olmadıkça nikâhları caiz değildir. Zarûret bulunduğu takdirde hâkimin izniyle nikâhları velileri tarafından akdolunur." (HAK, md. 9).

olmasına veya nikâhın emsal mehrin altında düşük bir mehirle yapılmamış olmasına dikkat edilmektedir. Çünkü evlilik, sonuçları itibariyle veliye oranla en fazla evlenen kadını ilgilendirmekle beraber evliliğin velisini hiç ilgilendirmediğini söylemek de gerçekçi olamaz. Kızın dengi olmayan bir erkekle evlenmesi veya emsal mehirden daha az bir mehirle evlenmesi velisinin belki gururunun kırılmasına ve toplumda rencide olmasına sebebiyet verebilecektir. Bundan dolayı da kızın, velisinin iznini almadan evlenebilmesi Hanefi mezhebinde mutlak bir hak kabul edilmemekte ve velilere bazı durumlarda yapılan evliliğe itiraz ederek toplum tarafından kınanma durumunun ortadan kaldırılması imkânı tanınmaktadır. Buna göre velisinin izni olmadan kadının kendi irade beyanı ile evlendiği erkeğin denk olması ve emsal mehirle evlenmesi halinde velinin hiçbir itiraz hakkı yokken; evlendiği erkeğin denk olmaması halinde bu nikâh, Hasan b. Ziyad'a (h.ö.204) göre sahih değilken Ebu Hanife (h.ö.150), Ebu Yusuf (h.ö.182) ve İmam Züfer'e (h.ö.158) göre sahih olmakla beraber kadın hamile kalmadıkça veya doğum yapmadıkça velinin mahkemeye itirazda bulunma ve nikâhın feshini isteme yetkisi bulunmaktadır. Ebu Hanife'ye göre ayrıca nikâhın düşük mehirle yapılması halinde de velinin mahkeme yoluyla evliliğe itiraz hakkı bulunmaktadır. (Serahsî, 2009, V, 3-8, 10-12; Zemahşerî, (t.y.), 369-371; Semerkandî, (t.y.), II, 120, 152, 153; Kâsâni, 2003, III, 357-365; İbn Rüşd el-Hafid, 1985, II, 7-10; Mevsilî, 2007, III, 90-92, 100; Zeyle'î, 2000, II, 494; Halebî, 2005, 226-230; Şevkânî, 2009, IV, 189, 190; Bilmen, 1988, II, 27-29; Sâğırçî, 2009, 593-598; Abdülaziz b. Abdillâh b. Bâz, 1971, 27, 28; Ceyyâs, 2009, 52; Abdülhamîd, 2003, 78-80; Abdurrahman es-Sâbûnî, 2001, 65, 66; el-Berdîsi, (t.y.), 62, 63; Zuhaylî, 1992, IX, 42, 67, 68; Aydın, 2000, 210, 211; Dalgın, 2009, 35-50; Yaman, 2016, 42; Köse, 2015, 284, 306, 307).

İmam Muhammed'e (h.ö.189) göre ise veli ile kızı arasında müşterek velâyetin söz konusu olduğunu yani kızın evliliğinde hem kızın kendisinin hem de velisinin rızasının bulunması gerektiğini daha önce belirtmiştik. Balığa kız, velisinden habersiz evlenirse kocasının denk olup olmamasına veya mehrin tam olup olmamasına bakılmaksızın nikâh mevkuf kabul edilir. Bundan dolayı da nikâhın yürürlüğe girmesi velinin icazetine bağlıdır. (Serahsî, 2009, V, 10-12; Semerkandî, (t.y.), II, 152; Kâsâni, 2003, III, 369, 370; Mevsilî, 2007, III, 90; Zeyle'î, 2000, II, 493; Halebî, 2005, 227; Abdülhamîd, 2003, 78, 79; el-Berdîsi, (t.y.), 62, 63; Köse, 2015, 302, 307; Yaman, 2016, 410).

H. Ömer (ö.644), Ali (ö.661), Ebu Hureyre (h.ö.57), Aişe (ö.676), Abdullah İbn Mes'ûd (h.ö.32), Abdullah İbn Abbas (h.ö.68), Abdullah İbn Ömer (h.ö.73), Said b. Müseyyeb (h.ö.91), Hasan el-Basri (h.ö.110), Abdullah İbn Şübrûme (h.ö.144), Muhammed İbn Ebî Leyla (h.ö.148), İshak b. Raheveyh (h.ö.233), Şâfiî, Maliki mezhebi hukukçuları ile İbn Hazm (h.ö.456) ve Şevkânî'ye (h.ö.1250) göre buluş çağına giren bekâr kızın velisinin zorlayıcı velâyet yetkisi bulunmaktadır. Kızının maslahatına olmak şartıyla velinin kızını istemese bile evliliğe zorlama hakkı bulunmakta olup velinin bulunmadığı bir nikâh batıldır. (Şâfiî, 2002, IV, 21, 28-32; Sahnûn, 1994, II, 101-103; İbn Hazm, 2003, IX, 25-36, 55; İbn Abdilberr, 1992, II, 522-524; Şîrâzî, 2003, II, 683, 688, 689; Serahsî, 2009, V, 3; Kâsâni, 2003, III, 369, 370; Gazzâlî, 1994, 247; Zemahşerî, (t.y.), 370, 371; İbn Rüşd el-Hafid, 1985, II, 3-5, 7-10; İbn Kudâme, 1997, IX, 344-346; Nevevî, 2005, XVII, 302-310, 324-329; Makdîsi, 1995, XX, 155-158; Zeyle'î, 2000, II, 493-495; Şîrbînî, 2009, IV, 92, 93, 98-101; Şevkânî, 2009, IV, 189, 190; Mustafa el-Hin, (t.y.), II, 61-63; Zuhaylî, 1992, II, 187, 188; Sâğırçî, 2009, 598; Abdülhamîd, 2003, 23, 72, 78, 79; Dalgın, 2009, s. 35-50; el-Berdîsi, (t.y.), 62, 63; Aydın, 2000, 211, 212; Cin, 1990, II, 74; Köse, 2015, 284, 302, 309, 310; Kahveci, 2014, 79, 80; Çolak, 2017, 70, 71).

Hanbelilerde ise dokuz yaşına girmiş bekâr kızı rızasını almadan velisinin evlendiremeyeceği (Makdîsi, 1995, XX, 112-145.) ve rızasını almadan evlendirebileceği (Sâğırçî, 2009, 598.) şeklinde iki görüş bulunmaktadır.

Buluş çağındaki kadının dul olması halinde ise velisinin zorlayıcı velâyet yetkisinin bulunmadığı, velinin kızını zorla evlendiremeyeceği ve iznini almasının gerekli olduğunda ittifak bulunmaktadır. (Şâfiî, 2002, IV, 28-30; Sahnûn b. Sa'id, 1994, II, 101-103; İbn Hazm, 2003, IX, 25-36, 55; Serahsî, 2009, V, 3; Şîrâzî, 2003, II, 688, 689; Zemahşerî, (t.y.), 370, 371; Kâsâni, 2003, III, 369, 370; Nevevî, 2005, XVII, 324-329; Zeyle'î, 2000, II, 493-495; Makdîsi, 1995, XX, 119-137; Şîrbînî, 2009, IV, 98-101; Mustafa el-Hin, (t.y.), II, 61-63; İbn Abdilberr el-Mâlikî, 1992, II, 522-524; Sâbûnî, (t.y.), II, 187; İbn Rüşd el-Hafid, 1985, II, 4-10; Ali eş-Şîrbicî, 2001, 90-94; Karaman, 1986, I, 249; Köse, 2015, 302, 307-310; Kahveci, 2014, 77). Buna göre velisi dul kadının izni ve rızasını almadan kesinlikle evlendiremez. Ancak Maliki mezhebine göre velisinin zorla evlendirmesi halinde nikâhın geçerli olmaması veya dul bayanın icazetine bağlı olarak geçerli olması şeklinde iki görüş mevcuttur. (Sahnûn b. Sa'id, 1994, II, 101-103; İbn Abdilberr el-Mâlikî, 1992, II, 522-524).

"Sizden bekâr olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin." (Nur 24/32) ayeti dul bayanları da kapsamasına rağmen dul bayanlarla ilgili "Velinin dul kadının evliliğinde söz hakkı yoktur." (Ebû Dâvud, 2001, Nikâh 24), "Dul, evlilik hususunda velisinden daha çok hak sahibidir." (Müslim, Kitâbu'n-Nikâh 9; Ebû Dâvud, 2001, Nikâh 24) ve "Eyyime sorulmadan, bakireden de izin alınmadan nikâhı kıyılmaz. Dediler ki: Ey Allah'ın Resulü, Onun izni nasıldır? Dedi ki: Susması." (Buhari,

2010, Kitâbu'n-Nikâh 42; Müslim, 2010, Kitâbu'n-Nikâh 9; Ebû Dâvud, 2001, Nikâh 22) gibi hadisler gereği dul kadınlar ayetin kapsamı dışında tutulmuştur. Çünkü dul kadın buluş çağına girmiş olsun veya olmasın evliliğin ne olduğunu bilmektedir. Yine babasının evinde bulunan dul kadını, babasının zorla evlendirmesi üzerine kadının peygambere başvurmasına binaen nikâhın Peygamber tarafından iptal edilmesi de (Buhâri, 2010, Kitâbu'n-Nikâh 43; Ebû Dâvud, 2001, en-Nikâh 23) delil olarak alınmaktadır. (Şâfiî, 2002, IV, 28-30; Şîrâzî, 2003, II, 688, 689; Serahsî, 2009, V, 3; Zemahşerî, (t.y.), 370, 371; Kâsânî, 2003, III, 369, 370; Makdîsî, 1995, XX, 119-137; Zeyle'î, 2000, II, 493-495; Şîrbînî, 2009, IV, 98-101; Mustafa el-Hin, (t.y.), II, 61-63; Nevevî, 2005, XVII, 324-329; Sâbûnî, (t.y.), II, 187; Karaman, 1986, I, 249).

Sonuç olarak ergenlik çağındaki kızların evliliği hususunda velinin yetkisinin sınırı ile ilgili olarak görüş ayrılığı bulunan İslam hukukçularının ulaştıkları sonuçlara temel teşkil eden ayetlerin hükme delaletleri zannidir. Hadislerin ise delaletleri kati olmakla birlikte sübutları zannidir. (Çolak, 2017, 71).

Evlenmede kadınlara velâyet konusuna ait detayların, dinin doğrudan düzenlediği bir mesele olmadığı ortadadır. Velâyet, içinde bulunulan şartlara bağlı olarak kadının insanları tanıma konusundaki tecrübesizliğini telafi etmeye ve onun haklarını güvence altında tutmaya matuf bir tedbir niteliğindedir. Evlenme evlenen kadının kendi şahsı ile ilgili olduğu kadar aynı zamanda ailesi ile de ilgilidir. Evlenme aynı zamanda iki aileyi de birbirine bağlar. Dolayısıyla evlilik hususunda velilerinin de söz hakkı olması doğaldır. Onların gönlü alınmalıdır. Ne veliler çocuğun hayatını karartacak katı ve sıkıntılı kararlar vermeli, ne de gençler sadece kendi kafalarına göre davranmalıdır. Cebri velâyet kızın dengi çıktığında ve rızasının da bulunduğu fakat cesaret edemediği hallerde söz konusu olmalıdır. Bu da bir cebir değil ona bir yardımdan ibarettir (Çolak, 2017, 71-73, 78; Kahveci, 2014, 81) şeklindeki tespitlere biz de katılmaktayız.

3. Velâyet ve Maslahat

Velâyet yetkisi, velâyet altında bulunan kişilerin haklarını korumak ve işlerini idare etmek amacıyla yani maslahatlarına yönelik olarak kabul edilmiştir. Veli de, sürekli olarak velâyeti altındaki kişilerin lehine ve maslahatına olacak şekilde hareket eden kişi olup onların maslahatını gözetip kolladığı ve ona zarar gelmesini istemediği için velâyet yetkisine sahiptir. (Şâfiî, 2002, IV, 30, 31; Sahnûn b. Sa'id, 1994, II, 101-103; İbn Abdilberr el-Mâlikî, 1992, II, 522-524; İbn Rüşd el-Hafid, 1985, II, 3, 4; Şîrbînî, 2009, IV, 98-101; Mustafa el-Hin, (t.y.), II, 57; Karaman, 1986, I, 250; Kahveci, 2014, 81; Köse, 2015, 284; Çolak, 2017, 76, 77).

Genel velâyette olduğu gibi evlendirme velâyetinde de aynı maslahat anlayışı bulunmaktadır. Evlendirmede zorlayıcı velâyet yetkisine sahip olan veli, velâyeti altındaki kişinin maslahatına yönelik karar almak ve davranmak zorundadır. Bütün mezhepler velâyet yetkisiyle evlendirilecek kızın haklarının öncelikli olarak korunması noktasında görüş birliği içindedir. Kızın haklarının korunması ise dengi ile ve emsal mehirle evlendirilmesini gerektirir. Bundan dolayıdır ki kızının aleyhine ve zararına olabilecek şekilde kızını evlendirmeye teşebbüs etmesi durumunda velinin velâyet hakkı sona ermektedir. Velâyet hakkı sona erdiği için de velinin kızını evlendirmesi ya geçerli olmaz ya da kızını denk olmayan birisi ile evlendirmesinde olduğu gibi evlendirilen kadının bu evliliğe itiraz etme ve fesih isteme hakkı oluşur. (Şâfiî, 2002, IV, 21, 22, 28-31, 246-249; Sahnûn b. Sa'id, 1994, II, 101-103, 117-119; İbn Hazm, 2003, IX, 25-36, 55; İbn Abdilberr el-Mâlikî, 1992, II, 522-524; Şîrâzî, 2003, II, 683-689; Serahsî, 2009, V, 3; Gazzâlî, 1994, 247; İbn Kudâme, 1997, IX, 344-346; Zemahşerî, (t.y.), 370, 371; Kâsânî, 2003, III, 369, 370; İbn Rüşd el-Hafid, 1985, II, 3-5, 7-10; Nevevî, 2005, XVII, 302-310, 324-329; Makdîsî, 1995, XX, 112-145, 155-158; Zeyle'î, 2000, II, 493-495; Şîrbînî, 2009, IV, 92, 93, 98-101; Şevkânî, 2009, IV, 189, 190; Sâbûnî, (t.y.), II, 187, 188; Abdülhamîd, 2003, 72, 74, 75; Mustafa el-Hin, (t.y.), II, 57, 61-64; Ali eş-Şîrbicî, 2001, 90-94; Sâğırçî, 2009, 598; el-Berdîsî, (t.y.), 64, 65; Zuhaylî, 1992, IX, 66-68; Karaman, 1986, I, 249, 250; Kahveci, 2014, 79-81; Köse, 2015, 284, 310; Çolak, 2017, 67, 76, 77; Aydın, 2000, 211, 212; Cin, 1990, II, 74; Dalgın, 2009, 35-50). Buna göre, velinin evlendirme yetkisinin devamı için veli ile kızı arasında düşmanlığın olmaması, kızını denk birisi ve mehri misil ile evlendirmesi, kocanın fakir, âmâ ve ihtiyar adam gibi denk olmayan birisi olmaması gerekmektedir.

Veliye, kızının kendi başına evlenmesine mani olabilme yetkisi, ancak kızların maslahatına yönelik olarak uygun görülmüştür. Bundan dolayı da velinin bu hakkını suiistimal etmesi mesela tam ehliyetli bir kadının denk birisi ile evlenmesini haklı bir sebebe dayanmaksızın engellemek istemesi halinde bu evlilik kızın maslahatına olacağı için ilgili veli, velâyet yetkisini kaybeder ve bu yetki hâkime geçer. (Şâfiî, 2002, IV, 21, 22, 31, 32, 246-249; Sahnûn b. Sa'id, 1994, II, 117-119; İbn Hazm, 2003, IX, 25-36, 55; İbn Abdilberr el-Mâlikî, 1992, II, 522; Şîrâzî, 2003, II, 683-689; Gazzâlî, 1994, 247; İbn Rüşd el-Hafid, 1985, II, 7-10; İbn Kudâme, 1997, IX, 344-346; Nevevî, 2005, XVII, 302-310; Makdîsî, 1995, XX, 155-158; Zeyle'î, 2000, II, 493; Şîrbînî, 2009, IV, 92, 93, 98-101; Şevkânî, 2009, IV, 189, 190; Mustafa el-Hin, (t.y.), II, 64; Sâbûnî, (t.y.), II, 187, 188; Abdülhamîd, 2003, 23, 89, 90; Ali eş-Şîrbicî, 2001, 90-94; Zuhaylî, 1992, IX, 66-68; Karaman, 1986, I, 249; Aydın, 2000, 211, 212; Cin, 1990, II, 74; Köse, 2015, 284, 302, 308-310; Kahveci, 2014, 79, 80).

Sonuç:

Ehliyet açısından insan hayatı, cenin, çocukluk, temyiz, ergenlik ve rüşd dönemlerine ayrılmaktadır.

Yedi yaşından küçük olan ehliyetsizlerin evlenme ehliyetleri bulunmadığı için nikâh akdi ittifakla geçerli değildir. Yedi yaşından buluş dönemine kadar ki dönemde bulunan eksik ehliyetlilerin kendi irade beyanları ile yaptıkları nikâh akdi cumhura göre geçerli değilken Hanefi mezhebine göre, tarafların menfaatine olmak şartıyla velinin iznine bağlı olarak geçerli olabilmektedir.

Veliye, velâyeti altındaki kişilerin rızalarını almadan onlar adına nikâh yapabilme yetkisi veren zorlayıcı velâyetin, ehliyetsizler ve eksik ehliyetliler hakkında geçerli olduğunda çoğunluk görüşü, tam eda ehliyetine sahip erkekler hakkında geçerli olmadığına ise ittifak bulunmaktadır.

Küçük bir kızın rızası alınmadan velisi tarafından evlendirilebileceği Hanefi, Maliki, Şafii ve Hanbelîler tarafından küçüklük veya bekârlık ölçütleri çerçevesinde kabul edilmektedir. Fakat Osman el-Betti, Abdullah İbn Şübrüme ve Ebu Bekr el-Asamm ve başka bazı İslam hukukçuları ise, ehliyetsizlerin ve eksik ehliyetlilerin velileri dâhil hiçbir kimse tarafından evlendirilemeyeceği görüşündedirler.

Maslahatlarına olmak şartıyla küçüklerin velileri tarafından evlendirilebileceğini ifade eden cumhur görüşünün, evliliğin temel hedefleri, malların teslimi hususunda bireylerin nikâhlanacakları olgunluk dönemine kadar sınanmasını emreden ayet ve günümüz şartlarıyla uyumlu olmadığı ortadadır. Çünkü evliliğin hedefleri göz önünde bulundurulduğunda küçüklerin evlendirilmesi ile bu hedeflerin örtüşmesi ve bu evliliğin küçükler açısından herhangi bir maslahat taşınması mümkün değildir. Buna göre küçüklerin evlendirilemeyeceği görüşünde olan fakihlerin görüşleri daha isabetlidir.

Hür, baliğ, akıllı ve reşit erkeklerin velilerine ihtiyaç duymadan evlenme ehliyetine sahip oldukları ve evlilikte rızalarının bulunması gerekliliğinde fakihler arasında ittifak; ihtiyaç duymadan evlenme ehliyetine sahip olup olmadıklarında ise ihtilaf bulunmaktadır. Hanefi mezhebindeki ağırlıklı görüşe göre sefih, evlenme ehliyeti bakımından tam ehliyetli olup velisine ihtiyaç duymadan kendi irade beyanı ile evlenebilir. Sefih hali, mali tasarruflarla ilgili olduğu için nikâhta sadece mehir tespitinde etkili olabilir. Maliki, Şafii, Hanbelî ve Caferi mezhebine göre ise evlenme ehliyeti için erkeklerin akıllı ve baliğ olmasının yanı sıra aynı zamanda reşit olması da gereklidir. Buna göre sefih olan erkek, tam evlenme ehliyetine sahip değildir. Ancak mali tasarruflarla ilgili olan sefih halinin, evlenme ehliyetini zedelediğini kabul etmek uygun görünmemektedir. Bundan dolayı da Hanefilerin bu konudaki görüşleri daha isabetli görünmektedir.

Buluş çağına girmiş akıllı kadının velisinin rızası bulunmaksızın kendi irade beyanı ile evlenip evlenemeyeceği ve evliliğinde velinin yetkisinin sınırı ile ilgili ihtilaf bulunmaktadır. Bu ihtilaf ilgili ayet ve hadislerin farklı yorumlanmasının bir sonucu olup bu hususta net bir ayet veya hadis söz konusu değildir. Her mezhep yorumuna uygun ayet ve hadisleri farklı yorumlamak suretiyle kendi görüşlerini ortaya koymuştur.

Ebû Hanife, Abdurrahman el-Evzâî, İmam Züfer, Süfyânü's-Sevrî, Ebû Sevr, İmam Şâbi, Zührî ve bir görüşüne göre Ebu Yusuf'a göre ergen kadınlar evlenme ehliyetine sahip olup velilerinin bu kadınlar üzerinde zorlayıcı velayet yetkileri bulunmamaktadır. Bundan dolayı da velilerin, kızlarını rızasını almadan zorla evlendirmeleri mümkün değildir. Kadınlar tam evlenme ehliyetine sahip olup velilerine ihtiyaç duymaksızın kendi irade beyanları ile evlenebilirler. Ancak Hanefi mezhebinde velisinin izni olmadan kadının kendi irade beyanı ile evlenmesi halinde evlendiği erkeğin denk olmasına veya nikâhın emsal mehrin altında düşük bir mehirle yapılmaması olmasına dikkat edilmektedir. Çünkü evlilik, sonuçları itibarıyla veliye oranla en fazla evlenen kadını ilgilendirmekle beraber evliliğin velisini hiç ilgilendirmediğini söylemek de gerçekçi olamaz. Bundan dolayı da kadının evlendiği erkeğin denk olmaması halinde evliliğin feshi için velinin dava açma hakkı bulunmaktadır.

Hz. Ömer, Ali, Ebu Hureyre, Aişe, Abdullah İbn Mes'ûd, Abdullah İbn Abbas, Abdullah İbn Ömer, Said b. Müseyyeb, Hasan el-Basri, Abdullah İbn Şübrüme, Muhammed İbn Ebî Leyla, İshak b. Raheveyh, Şâfiî, Maliki, Hanbelî mezhebi hukukçuları ile İbn Hazm ve Şevkani'ye göre hür, baliğa ve reşit bir bekâr kadının nikâhını kendi başına yapması mümkün değildir. Evlilik hususunda tecrübesi bulunmayan bekâr kadının evlilik hakkında fikirleri olgunlaşmadığı için kadının korunması ve zararına olabilecek bir evliliğe girmemesi gerekçesiyle velisine evlendirme yetkisi tanınmış ve velinin nikâhta bulunması gerekli görülmüştür.

İmam Muhammed ise akıllı, hür ve baliğa bir kadının evlenmesinin ancak kendi rızası ve velisinin icâzeti ile mümkün olabileceğini kabul etmektedir. İmam Muhammed'e göre kadın ile velisi arasında evlilik hususunda müşterek bir velâyet bulunmaktadır. Yani veli, rızasını almadan kızı evlendiremez kız da velisinin iznini almadan evlenemez. Ancak velisinin iznini alarak kendi irade beyanı ile evlenebilir.

Buluğ çağındaki bir kadın, bütün mali tasarruflarda bulunabildiği, medeni ve cezai ehliyete sahip olabildiği gibi eşini seçme yetkisine de sahip olmalıdır. Zira ehliyetin bulunup bulunmadığında akıl ve ergenlik dikkate alınıp bu iki vasfın bulunması yeterli görülürken evlenme ehliyetinde bu iki vasfın yeterli görülmeyip sırf kadın olmasına bağlı kısıtlamaya gidilmesini kabul etmek mümkün değildir. Buluğ çağına girmiş ve her çeşit malî akdi bizzat yapmaya ehil olan bir kadının, nikâh akdini yapmaktan menedilmesi hususunda net bir delil bulunmadığı için Ebu Hanife'nin görüşü İslam hukukunun prensiplerine daha uygundur.

Evlenmede kadınlara velâyet konusuna ait detayların, dinin doğrudan düzenlediği bir mesele olmadığı açıktır. Ancak velâyetin, içinde bulunulan şartlara bağlı olarak velayet altındaki kişilerin diğer insanları ve hayatı tanımadaki tecrübesizliğini telafi etmeye ve onun haklarını güvence altında tutmaya matuf bir tedbir niteliğinde olduğunu ve evlenmenin de sadece evlenen kişileri değil aynı zamanda iki aileyi de birbirine bağladığı ve bundan dolayı da evliliğin evlenen kadını ilgilendirdiği gibi ailesini de ilgilendirdiği gerçeğini göz ardı etmemek gerekir. Yeni kurulan ailenin maddi ve manevi desteğe ihtiyaç duyduğu zamanlarda bu desteğin sağlanması ve zorlukları kolayca aşabilmesi için evlenecek olanların ailelerin onayını ve rızalarını almaları son derece önemlidir. Bundan dolayı da hukuken olmasa da sosyal ve ahlaki açıdan velilerin izin ve rızalarının aranmasının önemi ortadadır. Ne veliler çocuğun hayatını karartacak katı ve sıkıntılı kararlar vermeli, ne de gençler sadece kendi kafalarına göre davranmalıdır. Bundan dolayı da yanlış bir evlilikten en fazla zarar görecektir ve etkilenecek olan kızların, evlenirken uygun bir erkekle evlenme hususunda gereken özeni göstermeleri velilerinin hakkıdır. Uygun bir evlilik değilse velinin hem kızını daha büyük zarardan hem de ailesini toplumda oluşabilecek yanlış algılardan koruyabilmesi amacıyla veliye, bu evliliğin feshi için mahkemeye müracaat edebilme hakkının verilmesi şeklindeki Ebu Hanife'nin görüşünün makul ve dengeyi sağlayıcı bir görüş olduğu açıktır.

Kabul eden fakihlere göre velâyet yetkisi, velâyet altında bulunan kişilerin haklarını korumaya ve işlerini idare etmeye yönelik olduğu için evlendirmede zorlayıcı velâyet yetkisine sahip olan veli, velâyeti altındaki kişinin maslahatına yönelik karar almak ve davranmak zorundadır. Bundan dolayı da bütün mezhepler velâyet yetkisiyle evlendirilecek kızın haklarının öncelikli olarak korunması noktasında görüş birliği içindedir. Kızın haklarının korunması ise dengi ile ve emsal mehirle evlendirilmesini gerektirir. Bundan dolayıdır ki kızının aleyhine ve zararına olabilecek şekilde kızını evlendirmeye teşebbüs etmesi durumunda velinin velâyet hakkı sona ermektedir.

Kadının kendi irade beyanı ile uygun bir erkekle evlenmesinde, Hanefilere göre velinin iznine gerek görülmezken diğer mezheplerde ise bu izin formaliteden ibaret kalmaktadır. Çünkü böyle bir evliliğe izin vermeyen veli velayet yetkisini kötüye kullanmış kabul edildiği için velayet yetkisi sona ermektedir. Evlenme hususunda kızı ile velisi arasında bir anlaşmazlığın bulunması halinde kızın dengi ve emsal mehirle evlenmesi, velinin haklarının korunması açısından yeterli kabul edilerek kızın tercihi esas alınmalıdır.

Bütün akitlerde tarafların rızası esas olduğu ve rızasız akdin geçerli kabul edilemeyeceği müsellemidir. Ancak kendisini amcasının oğlu ile zorla evlendiren babasının bu tavrını peygambere şikâyet eden bir sahabe kadına Peygamberimizin, isterse evliliği feshedebileceğini belirtmesine rağmen rıza prensibi, yetişkin kadının velisi tarafından evlendirilmesinde cumhura göre arka planda bırakılmış ve bu şekilde gerçekleşen evliliğin sıhhati tartışılmamıştır.

KAYNAKÇA

- Abdülaziz b. Abdillâh b. Bâz; Muhammed b. Sâlih; Abdullah b. Abdurrahmân; Mahmûd Şeltût; Alauddîn Havvâş (1971). *el-'Alâkâtü'z-Zevciyye fî Davi'l-Kitâbive's-Sünneti'n-Nebeviyye ve Ekvâli'l-Eimme*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Abdülhamîd, Muhammed Muhyiddîn (2003), *el-Ahvâlu's-Sahsiyye fî's-Ser'ati'l-İslâmî*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye.
- Aydın, M. Akif (2000). *Aile Hayatı. İslâm ve Toplum*. İstanbul: İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Bilmen, Ömer Nasuhi (1988). *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fikhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (2010). *Sahîhu'l-Buhârî*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.
- Ceyyâş, Abdülhamîd (2009). *el-Ahkâmü's-Ser'iyye li'z-Zevâci ve't-Talâk ve Âsârühümâ*. Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye.
- Cin, Halil, Akgündüz, Ahmet (1990). *Türk-İslam Hukuk Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Çalış, Halit (2015). *Kişiler Hukuku. İslam Hukuku El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Çolak, Abdullah (2017). *İslam Aile Hukuku*. Çorum: Öncü Basım Yayınevi.
- Dalgın, Nihat (2009). *Aile Kurumunun Nikâh Aşaması İle İlgili Fikhi Sorunları. İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 80, s. 35-50.
- Ebû Dâvûd, Süleyman İbn el-Eş'as es-Sicistânî el-Ezdi (2001). *Sünenu Ebi Dâvud*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.
- Ebu Zehra, Muhammed (1990). *İslâm Hukuku Metodolojisi*. Ankara: Fecr Yayınevi.
- el-Berdîsi, Muhammed Zekerîyya ((t.y.). *el-Ahvâlu's-Sahsiyye*. (y.y.): Me'hedu'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye.
- es-Sâbûnî, Abdurrahman (2001). *Nizâmü'l-Ustra ve Hallu Müşkilâtihâ fî Davi'l-İslâm*. Suriye: Dâru'l-Fikr.
- eş-Şirbîci, Ali (2001). *el-Ustratü's-Se'ide ve Usûsu Binâihâ*. Beyrut: el-Yemâme.

- Gazzâlî, Huccetü'l-İslâm Muhammed b. Muhammed Ebû Hâmid (1994). *el-Vecfz fi Fikhi Mezhebi'l-İmami's-Şâfiî*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Halebî, İbrahim b. Muhammed b. İbrahim el-Hanefî (2005). *Multeka'l-Ebhur*. Şam: Dâru'l-Beyrûtî.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed en-Nemrî el-Kurtûbî el-Mâlikî (1992). *el-Kâfi fi Fikhi Ehli'l-Medîne*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saïd el-Endülüsî (2003). *el-Muhallâbi'l-Âsâr*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebu Muhammed Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisî el-Hanbelî (1997). *el-Muğni*. Riyâd: Dâru 'Âlemi'l-Kutub.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni (t.y.). *Sünenü İbn Mâce*. Beyrut: Daru'l-Fikr.
- İbn Rüşd el-Hafîd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Mâlikî (1985). *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*. İstanbul: Kahraman Yayınları.
- Kahraman, Abdullâh (2014). Şer'î Hükümler. *İslam Hukuku El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kahveci, Nuri (2014). *İslâm Aile Hukuku*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları.
- Karaman, Hayrettin (1986). *Mukayeseli İslâm Hukuku*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Kâsânî, Alaüddin Ebû Bekr b. Mes'ud el-Hanefî (2003). *Bedai'us-Sanâi' fi Tertîbi's-Şerâi'*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Köse, Saffet (2015). Aile Hukuku, *İslam Hukuku El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Makdisî, Şemsüddin Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Muhammed b. Ahmed İbn Kudâme (1995). *eş-Şerhu'l-Kebîr*. (y.y.): Hicr.
- Mevsilî, Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd (2007). *el-İhtiyâr li Ta'îli'l-Muhtâr*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Mustafa el-Hin; Mustafa el-Buğa; Ali eş-Şerbeci (t.y.). *el-Fikhu'l-Menhecî ala Mezhebi'l-İmami's-Şâfiî*. Mıdyat: İslami Kitaplar Nâşiri Mehmet Nuri Nas.
- Mustafa, İbrahim; ez-Ziyât, Ahmed Hasan; Abdülkâdir, Hamîd; en-Neccâr, Muhammed Ali (1990). *el-Mu'cemu'l-Vesîd*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Müslim İbnu'l-Haccac en-Nisâbüri (2010). *Sahîhu Müslim*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.
- Nevevî, Ebû Zekeriya Muhyiddîn b. Şeref eş-Şâfiî (2005). *el-Mecmû' Şerhu'l-Mehezzeb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Sâbânî, Muhammed Ali (t.y.). *Tefsîru Âyâtü'l-Ahkâm mine'l-Kur'an*. İstanbul: Dersaadet Kitabevi.
- Sâğrcı, Esad Muhammed Saïd (2009). *Delilleriyle Hanefî Fikhi*. İstanbul: Karınca ve Polen Yayınları.
- Sahnûn b. Sa'id, et-Tenûhî (1994). *el-Müdevenetü'l-Kübrâ*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Semerkandî, Alaüddin Muhammed el-Hanefî (t.y.). *Tuhfetü'l-Fukahâ*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut (t.y.).
- Serahsî, Şemsu'l-Eimme Ebu Bekr Muhammed b. Ebi Sehl (2009). *Kitâbu'l-Mebsûtfi'l-Fikhi'l-Hanefî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Şa'ban, Zekiyyüddîn (1996). *Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l-Fikhi)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs (2002). *el-Umm*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed (2009). *Neylül-Evtâr Şerhu min Esrâri Münteka'l-Ahbâr*. Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib.
- Şirâzî, Ebû İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf el-Firûzâbâdî eş-Şâfiî (2003). *el-Mühezzeb*. Beyrut: Dâru'l-Marife.
- Şirbînî, Şemsüddin Muhammed b. Muhammed el-Hatîb eş-Şâfiî (2009). *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'âni Elfâzi'l-Minhâc*. Şam: Daru'l-Feyhâi.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed İbn İsâ (2002). *el-Câmiu's-Sahîh*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.
- Yaman, Ahmet (2016). *İslâm Aile Hukuku*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Zemaşerî, Cârullâh Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer (t.y.). *Ruûsu'l-Mesâil (el-Mesâilü'l-Hilâf beyne'l-Hanefî ve's-Şâfiî)*. (y.y.): el-Mektebetü'l-İslâmî.
- Zeyle'î, Fahrüddin Osman b. Ali el-Hanefî (2000). *Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Zuhaylî, Vehbe (1992). *İslâm Fikhi Ansiklopedisi*. İstanbul: Risale Yayınları.